

Balıkesir Milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in 1935-1939 Yıllarındaki Faaliyetleri

Merve Üner^{a, b}

Özet

V. dönem TBMM, 1935-1939 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün son kez cumhurbaşkanı seçildiği V. dönemde, devletin örgütlenmesi ve kurumsallaşmasına önem verilmiştir. Aynı zamanda çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için her alanda atılımlar yapılmıştır. Bu süreçte TBMM'de yer alan milletvekilleri de, ülkenin gelişimi için gerekli olan emek ve özveriyi sunmaktan geri kalmamışlardır. TBMM'nin ürettiği yeniliklere V. dönem Balıkesir milletvekillerinin de büyük katkıları olmuştur. Bunlardan biri de, Yeni Türkiye Devleti'nin gelişmesinde mühim rol üstlenen Ahmet Süreyya Örguevren'dir. Çalışmamızda, Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in 1935-1939 yılları arasında meclisteki konuşmaları, faaliyetleri ve de katkıları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Ahmet Süreyya Örguevren
TBMM
Balıkesir
Milletvekili

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 01.02.2022
Kabul Tarihi: 21.06.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1066663

Balıkesir Member of Parliament Ahmet Süreyya Örguevren's Activities During Years 1935-1939

Abstract

5th term TBMM was active in between 1935-1939. During Mustafa Kemal Atatürk's last presidency, which is his fifth term, organizing the government and institutionalizing were emphasized. There were many new movements two carry the country to ward modern civilizations. During this time parliaments in TBMM had shown the most effort for the rapid development of the country. 5th term Balıkesir member of parliament had huge contributions as well. Ahmet Süreyya Örguevren had a very important role in the improvement of the new Turkish government. We will show Ahmet Süreyya Örguevren's speeches, activities and contributions to parliament during 1935-1939.

Keywords

Ahmet Süreyya Örguevren
TBMM
Balıkesir
Member of Parliament

About Article

Received: 01.02.2022
Accepted: 21.06.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1066663

^a İletişim Yazarı: merveuner@balikesir.edu.tr

^b Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID:0000-0002-1657-9921.

Giriş

Bir zamanlar cihana hükmeden Osmanlı İmparatorluğu, 20. yüzyıl başlarında artık son demlerini yaşamaktadır. Bu yılları, çeşitli cephelerde ve farklı düşman devletlere karşı bir savaş hali içinde geçmiştir. Yaşananlar, hem devlet yöneticilerini, hem de halkı son derecede olumsuz etkilemiştir ki, Osmanlı'nın gelecekte bir ümidi kalmamıştır. Ahmet Süreyya Örgėevren de imparatorluğun böylesine güç şartların içinde olduğu bir dönemde dünyaya gelmiş olmasına rağmen, devletine ve milletine büyük katkılar sağlamıştır (Üner, 2020, s.171-172; Örgėevren, 2002, s.XI-XV)³. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da, Örgėevren Türk milleti için başlayan bu yeni süreçte başarılı çalışmalar ve büyük katkılar sağlamıştır.

Ahmet Süreyya Örgėevren, 1888 yılında Balıkesir'in Sındırgı ilçesinde dünyaya gelmiştir. Kendisi başarılı bir hukukçu, aktif bir siyasetçi, şair ve yazardır. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni muvaffakiyetle bitirmiş, bir süre avukatlık yapmıştır. Bulgaristan'ın Razlık ve Yunanistan'a bağlı olan Taşoz'da savcılık görevinde bulunmuştur. Ardından Anadolu'ya gelerek savcılık görevine Edremit'te devam etmiştir. Dava Vekilliği, Hayrabolu Hâkimi Münferit Yardımcılığı⁴, Aydın Sulh Hâkimliği, Karahisar-ı Sahip Bidayet Mahkemesi Başkanlığı, Şark İstiklal Mahkemesi Savcılığı gibi önemli görevlerde bulunmuş (Örgėevren, 2002, s. XI-XII), ardından siyasete atılmıştır. Altı dönem boyunca milletvekili olarak görev yapmıştır (Çufalı, 2012, s.198; Öztürk, 1995, s.465-466). Buna göre Örgėevren, TBMM'de uzun süre milletvekilliği yapan sayılı siyasetçilerden biridir. Bu makalede, Ahmet Süreyya Örgėevren'in TBMM'deki V. dönem faaliyetleri üzerinde duracağız.

TBMM'de, 23 Aralık 1934'te IV. dönem çalışmalarına son verilmiş ve V. dönem meclis için milletvekili seçimlerine gidilmiştir. Ancak 1935 V. dönem meclis seçimlerine gelmeden önce, seçim yasasında birtakım değişiklikler olmuştur. Bu seçim yasasına göre, 1924 Anayasası'ndaki 18 yaş ile seçme hakkı, 30 yaş ile de seçilme hakkı ve sınırlı oy kullanma şartları kaldırılmıştır. 1934 yılında 2599 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikte ilk kez kadınlara seçme ve seçilme hakları tanınmış ve oy kullanma yaşı da 18'den 22'ye çıkartılmıştır (Resmi Gazete, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1934, Sayı:2877). Bu değişiklikler sonrası 8 Şubat 1935 yapılan seçimlerin ardından 1 Mart 1935'de TBMM V. dönem çalışma faaliyetlerine başlamıştır. (Özkan ve Çiftçi, 2020, s.216-217).

V. dönem TBMM, üyelerinin çoğunluğunu Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlemiş olduğu son meclistir. 1935 seçimleri sonrasında 18'i kadın, 399 kişi milletvekili sıfatını kazanmıştır. (TÜİK, 2012, s.5). Mecliste boşalan üyelikler için farklı zamanlarda yapılan ara seçimlerde 45 yeni isim meclise katılmıştır. Böylece TBMM'nin V. döneminde görev yapan toplam milletvekili sayısı 444 'tür. (Özkan ve Çiftçi, 2020, s.217). Seçilen milletvekillerden 336 kişi yükseköğrenim görmüştür. Her meslekten temsilcinin bulunduğu bu mecliste, içlerinde Ahmet Süreyya Örgėevren ile birlikte toplamda 73 kişi hukuk mezunudur. V. dönem TBMM, devlet teşkilatlanmasında kurumsal yapının sürdürüldüğü ve muasır medeniyete ulaşabilmek için her sahada atılımların yapıldığı önemli bir devre olmuştur (Şavklı, 2011, s.257).

TBMM'nin V. döneminde Ahmet Süreyya Bey, hukuk bilgisinin yanı sıra güçlü hitabeti ile ön plana çıkmıştır. Balıkesir milletvekilleri arasında çalışkanlığı ile de göz doldürmüştür.

Kendisinin V. dönemdeki konuşmalarında takrir (önerge) yoktur ancak pek çok konuşmaya imzasını atmıştır. Özellikle ekonomik politika alanında birçok başlığa değinmiştir.

Yöntem

Çalışmamızda, öncelikle 20. yüzyılın başında Anadolu'da meydana gelen pek çok savaşta yerini almış ve ardından siyasete atılarak meclisteki faaliyetleriyle dikkat çekmiş bir kişi olarak Ahmet Süreyya Örguevren hakkında literatürde daha önce hangi çalışmalar yapıldığına dair kaynaklar araştırılmış ve konuyla ilgili arşiv belgeleri ile zabıt cerideleri taranmıştır. Tarama modeliyle tespit ettiğimiz veriler özenli bir şekilde tasnif edilmiş ve de tenkit ile tertip usulü de kullanılarak konu ayrıntılı, tarafsız bir şekilde yorumlanmıştır.

Bulgular

Ahmet Süreyya Örguevren hakkındaki bu çalışma için yola çıkıldığındaki ilk amacımız, kendisinin meclisteki girişimleri, faaliyetleri, söz aldığı konulara açık bir şekilde değinerek, ülkesine, milletine yarar sağlamış bir kişiyi tanıtmaktır. Nitekim mecliste bu kadar faal bir şekilde rol oynayan ve uzun dönem milletvekilliği yapan biri hakkında çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olması şaşırtıcıdır. Araştırmayı sürdürürken incelenen kaynaklar ve veriler göz önüne alındığında, Ahmet Süreyya Bey'in hukukçu olmasını avantaja dönüştürerek meclisteki pek çok gündeme hâkim bir şekilde fikir beyan ettiği gözlemlenmiştir. Yine Süreyya Bey'in meclisteki konuşmalarıyla vekiller üzerindeki etkisi de siyasette son derece başarılı olduğunun kanıtıdır. Pek çok dönem milletvekilliği yapan Süreyya Bey'in bu makalede, sadece V. dönem Balıkesir vekili olarak mecliste yapmış olduğu konuşmalar üzerine değerlendirme yapılmıştır. Kendisi hakkındaki araştırmalarımız devam etmektedir.

TBMM'nin V. Döneminde Gündeme Gelen Çeşitli Konularda Ahmet Süreyya Örguevren

Ahmet Süreyya Örguevren, II. dönem Karesi, IV. dönem Aksaray, V., VII. ve VIII. dönem Balıkesir, VI. dönem Bitlis milletvekilliği yapmıştır (Çufalı, 2012, s.198). V. dönemde 1173 oyla Balıkesir'den milletvekili seçilen Ahmet Süreyya Örguevren'in seçim mazbatası 8 Şubat 1935 tarihli'dir. (Örguevren, Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi). Meclise ise 1 Mart 1935'te katılmıştır. Dönem boyunca adliye encümeni azalığı görevini yürütmüştür. Yine aynı dönemde İskân Kanunu ve Pasaport Kanunu'nun müzakeresi için kurulan geçici encümenlere de üye seçilmiştir. Genel Kurul'da Atatürk'ün cenaze töreni için yapılacak sarfiyat, boğazlarla ilgili Montrö'de imza edilmiş olan yeni antlaşmanın tasdiki, Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu, Çiftçi Kooperatifleri Kanunu, Muamele Vergisi Kanunu, Orman Kanunu, Göçmenlerle Nakledilenlere ve Muhtaç Çiftçilere Yardım Yapılması Hakkında Kanun ve de Atatürk'ün tasarrufunda bulunan çiftliklerin hazineye bırakılmasını belirten tezkere münasebetiyle 8 konuşması mevcuttur. (Güneş, 2001, C.2, s.87). Bu dönemde kanun ve takrir (önerge) teklifi yoktur.

TBMM'deki Hukuki ve Sosyal Konulara Dair Görüşleri

Boğazlar Meselesi

Boğazlar konusu, Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri esnasında en çok tartışılan konulardan biridir. Uzun tartışmalardan sonra, konuya geçici bir çözüm getirilmiştir. Ancak bu geçici çözüm Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki hükümranlık haklarını sınırlandırmıştır. 1930'lu yıllarda 2. Dünya Savaşı'nın belirtileri ortaya çıkınca Türkiye Boğazlar konusunu tekrardan gündeme getirmiş ve Boğazlar konusundaki hükümlerin değiştirilmesini 1933'te katıldığı uluslararası bir toplantıda ifade etmiştir. Türkiye'nin bu isteği gerçekleşmiştir. 20 Temmuz 1936 yılında imzalanmış olan Montrö Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki tam hâkimiyeti sağlanmıştır (Meray, 1993, C.I-VIII; Cumhuriyet, 20 Temmuz 1936; Ulus, 20 Temmuz 1936; Tan, 21 Temmuz 1936).

Aynı dönemde TBMM'de gündemi oldukça meşgul eden Montrö Sözleşmesi'nin onaylanması hakkında çok sayıda hararetli tartışmalar yapılmıştır. Balıkesir'den de Ahmet Süreyya Örguevren söz almış, öncelikle kendisi sözleşmenin imzalanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ardından yapmış olduğu konuşma şöyledir: *“Arkadaşlar, tarihi şanlı zaferlerle ve tesiri alemşümül (evrensel) olan büyük galibiyetlerle dolu Türk milleti, Montrö zaferi ile o büyük şanlı tarihinin yarattığı birçok millî bayram günleri zincirine bir kıymetli halka daha ilâve etmiş oluyor. Bu parlak halkanın Türk ülkesi ufuklarında, Türk ülkesinin temiz ve yüksek semasında halelendiği gece yarısında başlayan büyük sevinç, tutulmaz, taşkın bir zafer heyecanı ile Büyük Türk Milleti çok derin manalı büyük bir bayram etti. Her yıl o gün geldikçe büyük benliğin, büyük ulusal kudret ve kuvvetin yarattığı o günü Türk Milleti aynı heyecan, aynı zevk ve neşe içinde elbet ve elbet tesid(kutlama)edecektir. Montrö zaferi her bakımdan çok ehemmiyetlidir, çok tesiri geniş ve derin olan bir zaferdir. Fakat arkadaşlar, bu zaferin sırrı, bu millî sevincin sebebi, Montrö konferansının sonunda vücut bulmuş sözleşmenin, Türk Milletine herhangi sebep ve mülâhaza ile lütfen verilmiş, bağışlanmış bir hakkın vesikası oluşu değildir. Montrö Sözleşmesi hep Türk olan ve hep Türk'ün kalacak olan Çanakkale'nin tapusu sayılamaz. Türk milleti Çanakkale'nin tapusunu bugünden çok geri ve en ağır koşullar içinde bulunduğu günlerde kazanmıştır. Çanakkale'nin tapusu, Kurtuluş Savaşı'ndan da önce Türk çocuklarının döktüğü kanla yazılmıştır”* (TBMMZC, D.5, İ.81, C.12, 31,07.1936, s.327-328). Örguevren'in Türk milleti ile kıvanç duyarak yapmış olduğu bu konuşma, mecliste büyük alkışlara sebep olmuştur.

Atatürk'ün Çiftlik ve Arazilerini Devlet Hazinesine Devri Hakkında Kanun

Osmanlı Devleti'nin son zamanları göz önüne alındığında, Anadolu'da her konuda olduğu gibi tarım konusunda da geri kalmışlık söz konusu idi. Bu sebeple Cumhuriyet sonrası tarımı geliştirme konusuna eğilinmiş ve bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Tarım konusunda bir rehber olan Mustafa Kemal Atatürk, Türk köylüsüne modern tarım yöntemlerini öğretmek için, bizzat kendisi örnek çiftlikler kurmuştur. Bu amaç doğrultusunda ülkenin pek çok mahallinde arazi ile çiftlikler satın almıştır (Dalay, 1988; Çakmak, 2007). Satın aldığı arazilerde kurmuş olduğu en mühim çiftlik ise, Atatürk Orman Çiftliği'dir (Öztoprak, 2006, s.21-23; Kılıç ve Seylan, 2020, s.7-41).

Haziran 1937 yılına gelindiğinde ise Mustafa Kemal Atatürk arazi ve çiftliklerini bağışlama kararını almıştır. Atatürk çiftlik ve arazilerini devlet hazinesine bağışladığına dair

başbakanlığa resmi bir yazı yazmış, neticesinde bu resmi yazı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmiştir (BCA, 30.10.0.0/2-12-5, 1937; Soyak, 2004, s.651-654; Çakmak, 2007, s.169-173). Bu konuya dair meclis kürsüsünden genel kurula seslenen milletvekilleri olmuştur. Söz alan milletvekilleri bu tavrı Atatürk'e çok yakıştırmıştır. Memnuniyet içeren konuşmalardan biri de Balıkesirli milletvekillerinden Ahmet Süreyya Örguevren'e aittir. Ahmet Süreyya Bey'in ifade etmiş olduğu konuşmada: *"Atatürk, Türklerin içinden çıkan, Türkleri temsil eden ve bütün hayatını Türklere adayan kutsal bir varlıktır. Türk çocuğunun ve Türk milletinin başında eşsiz ve sonsuz şeftir. O halde bütün Türk milleti Atatürk'ün tamamen kendisidir. Verilen Atatürk'ün değildir, milletindir; veren Atatürk değildir, millettir. Alan millet değildir, Atatürk'tür; veren millet değildir, Atatürk'tür."* Diyerek başış konusunda Atatürk'ü takdir etmiştir (TBMMZC, D.5, İ.75, C.19, 12.06.1937, s.270).

Atatürk'ün Cenaze Töreni İçin Yapılacak Masraflara Dair Kanun

Çağdaş Türk Devleti'nin kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk, uzun süredir devam eden rahatsızlığının ardından 10 Kasım 1938'de vefat etmiştir (Soyak, 2004, s.729-731; Kinross, 2007, s. 565-574). Bu havadis, 11 Kasım 1938'de TBMM'ye resmi bir yazı ile bildirilmiştir (TBMMZC, D.5, İ.4, C.27, 11.11.1938, s.16-17). Kanuna uygun olarak hemen seçim yapılmış ve İsmet İnönü, Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı olarak göreve getirilmiştir (Akşam, 12 Kasım 1938). Atatürk ölmeden tam bir hafta önce Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in İsmet İnönü'ye yazdığı mektuptan Atatürk'ten sonra İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olacağı sezilmektedir. Bu mektupta, gönülden bağlandıkları Atatürk'ün ölümü karşısında yerini sadece İsmet İnönü'nün doldurabileceğini ifade etmesi meclisin düşüncesini göstermesi açısından önemli idi (Güneş, 2001, C.1, s.821).

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra TBMM, Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesi için yapılacak törenlerin finansmanı ile ilgili çalışmalara başlamıştır. Hükümet tarafından, yapılacak olan cenaze töreninin masrafları için Sarfiyat Hakkında Kanun tasarısı 13 Kasım 1938'de TBMM'ye önerilmiştir (BCA, 30.18.1.2/ 85-100-1, 1938). Önerilen kanun tasarısına göre hükümet, Atatürk'ün cenazesinin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması, Ankara'da yapılacak olan cenaze töreni ve törene gelecek olan misafirlerin konaklamalarına dair yapılacak harcamalar gibi sebeplerle Ziraat Bankası'na beş yüz bin lira kredi verilmesini talep etmiştir (Boran, 2011, s.494-495; Resmi Gazete, 15 Kasım 1938, Sayı:4063).Cenaze merasiminde yapılacak olan harcamalara ilişkin kanun, mecliste 327 oyla kabul edilmiştir (TBMMZC, D.5, İ.4, C.27, 14.11.1938, s.41).Ankara'da düzenlenmesi planlanan cenaze töreninin de, 21 Kasım 1938 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir (Akşam, 13 Kasım 1938; Kurun, 13 Kasım 1938;Cumhuriyet, 13 Kasım 1938; Boran, 2011, s.493).

Kanun tasarısının mecliste görüşülmesi, milletvekillerinin söz hakkı olarak Atatürk'ün yaşamını yitirmesinden ötürü hissettikleri teessür, tutanaklara yansımıştır. Gün boyunca süren görüşmeler esnasında, Türk milletinin ve dünyanın yas içerisinde olduğu ve büyük bir liderin kaybı, bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk'ün daima kalplerde yaşayacağı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ün ölümünden olumsuz etkilenmeyeceği, onun değerlerine sahip çıkılacağı özellikle vurgulanan konular arasındadır (Doğaner, 2005, s.51). Ahmet Süreyya Örguevren de, atasına bağlı bir kişi olarak söz almış ve onun ölümü üzerine derinden hissettiği acıya dair konuşmasına şöyle başlamıştır:

“Arkadaşlarım, hepimizin inancıdır. Atasını bilmeyen hiç kimse Türk değildir. Bu yüzden Atatürk'ü onun çocuklarına anlatmaya gerek yoktur. Atatürk nasıl milletini anlamışsa, sevmişse, inanmışsa ve güvenmişse, şahsi benliğinde yaratıcılık, kuruculuk ve koruyuculuk olan Türk milleti de Atatürk'ü anlamış, sevmiş, inanmış, güvenmiş ve bağlanmıştı. Atatürk'ün milletine yaptığı hizmetleri mi sayalım? Peki... Bunu tek cümle ile söyleyebiliriz: Atatürk insanlığa ve uygarlığa, eşi olmayan Türk inkılâbını verdi. Yine Atatürk, Türk inkılâbı senin eserindir diyenlere daima hayır demişti. Türk inkılâbı yalnız benim eserim değildir ve olamaz da, o, Türk milletinin eseridir. İşte Atatürk, yaratan ve yarattığını milletine veren en büyük insandır.

Kardeşlerim, başımıza çöken kara musibetin, yıkıcı tesiri altında eriyen yüreklerin acımı yineleyecek sözler söylememek için sarsılmış sınırlarıma hâkim olmaya çalışıyorum”.

Yapmış olduğu konuşmadan ayakta güçlüğüle durduğu anlaşılan Örguevren, yine de sözlerine devam ederek dış basında Mustafa Kemal Atatürk hakkında yazılan övgü ve hüznü dolu yazılara da değinmiştir (TBMMZC, D.5, İ.4, C.27, 14.11.1938, s.37-38). Anlaşılan o ki, 57 yıllık kısa yaşamına pek çok başarıyı sığdıran Atatürk'ün vefatı sadece Türk milletini etkilememiş, bütün dünyada derin bir üzüntü yaratmış ve basında da geniş yer kaplamıştır.

Ve son olarak Örguevren, *“Biz Türk çocukları her zaman sana ve senin liderliğine layık olacağız. Yeminimiz olsun. İnsanlığa karşı olanların tek düşmanı Yüce Önder için rahat olsun”* (TBMMZC, D.5, İ.4, C.27, 14.11.1938, s.38). Diyerek konuşmasını sonlandırmıştır.

Orman Kanunu Hakkında

Ormanlar, bir ülkenin ekonomik zenginlikleri arasında olmasına rağmen, insanlar tarafından sürekli olarak tahrip edilmeye maruz kalmaktadırlar. Ormanların korunması ve bunun için yeteri kadar tedbir oluşturulamaması ise, ormanlık alanların giderek azalmasına ve doğal dengenin bozulmasına neden olmuştur. Tabi bu durum bazı tedbirlerin alınmasını beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin ilanından itibaren ormanlarla ilgili kapsamlı bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmuş ve 8 Şubat 1937 tarihinde 3116 sayılı Orman Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun önce, TBMM'de tasarı halinde gündeme getirilmiştir. 3116 sayılı kanunun en önemli hükümlerinden birisi ormanların irtifak hakkı yani 19. maddedir. Ne var ki bu madde, kanun kabul edilmeden önce henüz tasarı olarak meclise sunulduğunda büyük tartışmalar yaşanmıştır.

3116 sayılı Orman Kanunu'nun 19. maddesi şu şekilde tanımlanmıştır: *“Ormanların bulunduğu kazalar ve ormanlara bitişik kazalarda yardıma ihtiyacı olan köylülere ev, samanlık, ahır gibi gerekli zorunlulukları için kesme ve taşıma masrafları tarife bedeli ödenmesi şartıyla karşılanır. Yine aynı muntıkada yer alan köylerin cami, mektep, köprülerinin yapılması ve tamiri için kesme ve taşıma masrafları alınmasından sonra gerekliliği derecesinde ormanların stok edilmiş mahallerinden veya orman memurlarının belirlediği yerlerden kerestelik tomruk verilir”* (Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı:3537). Bu madde, kırsal yerleşmenin temelini oluşturan köylerin durumunun cumhuriyetin ilanından sonra kentlere oranla geri kalmış olması sebebiyle köylerdeki eksikliklerin giderilmesine yöneliktir. 19. madde, TBMM'de de gündemdedir. Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in söz konusu madde hakkındaki sözleri ise şöyledir:

“Arkadaşlar; köylerimizin bu günkü vaziyeti hepimiz tarafından bellidir. Köy içinde vazife icabı çalışmak vaziyetine gelmiş arkadaşlar daha yakından gördükleri için daha iyi bilirler. Onlar daha iyi anlamışlardır ki, birçok devlet adamlarımız ve halk arasında çalışmak vazifesini taşıyan diğer yurttaşlarımız o köylerde bir ağanın, bir vatandaşın evine misafir olmakta, yoksa temizce yatıp barmabilecek ve bir, iki geceyi rahatça geçirebilecek binalardan bütün köylerimiz mahrumdur. Bunu birçok köylülerden ve devlet memurlarından işittim. Köylüler de bu yüzden devlet memurlarının sık sık köylerine gelemediklerinden ve köyün vaziyetini iyice görüp anlayamadıklarından her zaman şikâyetçidirler. Bu sebeple hükümet her köyde, bir köy odası yapılması için karar vererek valilere tebligat yapmış ve bu odalar için bir iki numune kabul ederek vilâyetlere göndermiştir. İşte bu odaların yapılabilmesine kolaylık olsun diye bu kanunda kabul ettiğimiz esaslar arasında köy odaları için de, arkadaşımın teklifi veçhile; az para ile kereste verilmesini kabul etmek çok faydalı olur. Zaten hükümet te bu esası çoktan kabul etmiştir. Yani köy odaları için köylünün muhtaç olduğu kerestenin de bu maddedeki esaslara tâbi tutulması için verilen tahrir üzerinde reylerinizi rica edeceğim”(TBMMZC, D.5, İ.29, C.15, 27.01.1937, s.128). Görüldüğü üzere Ahmet Süreyya Bey, köylerdeki eksikler ve şikâyetler üzerinde durmuş, bunun yanı sıra asıl dikkat çektiği mevzu ise, köylülerin orman ürünlerinden yararlanması yönündedir. Halkın refahını arttırma ve geçimlerini sağlama isteği ön planda olmuştur.

Buğdayı Koruma Karşılığı Vergisi Kanunu

1929 yılında Amerika’da başlayan büyük buhran dünya ekonomisinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Yaşanan bunalımdan ilk etkilenen ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye’nin buhrandan etkilenmesi, kendisini en çok tarım alanında hissettirmiştir. Özellikle tarımsal ürünler içerisindeki önemi nedeni ile devlet buğday üretimine el atmıştır. Çünkü Türkiye’de iktisadi bunalımın tesiriyle fiyatı en fazla düşen ürün buğdaydır.

1931 yılında buğday üretiminin örgütlenmesine devletin el koyması konusunda çeşitli teklifler ortaya atılmıştır. Yapılan tekliflerden biri, aynı senenin Ağustos ayında hükümetin Ziraat Bankası aracılığıyla buğday alıp, bu yolla fiyatlara müdahale ederek basında büyük bir kampanya başlatmasıdır. Kampanyanın içeriğine göre, Ziraat Bankası piyasaya oranla köylüden yüksek fiyatla buğday alacak ve iç piyasaya sürmeden buğdayı ihraç edecektir. Bu işlemlerden doğacak zararın ise, Ziraat Bankası tarafından ödenmesine karar verilmiştir (Son Posta, 6 Ağustos 1931; Son Posta, 8 Eylül 1931; Tekeli ve İlkin, 2009, s.110)**. Yapılan bu müdahale çok fazla etkili olmamıştır.

1932 yılında meclis gündemini buğdayın tarım üzerindeki etkileri ve alınması gerekli tedbirler, büyük ölçüde belirlemiştir. Bu yıl içerisinde Türkiye’nin beklentisinin aksine buğday fiyatları düşmeye devam etmiş ve köylü yoksullaşmıştır. TBMM acil bir şekilde 3.7.1932 tarihli, 2056 sayılı Buğday Koruma Yasası’nı çıkarmıştır (Tekeli ve İlkin, 2009, s.111). Çıkarılan kanun piyasada kısa süreli de olsa hareketlenme yaratmış, fiyatların yükselmesini sağlamıştır. Ancak bu uygulamada da, önemli eksikliklerin fark edilmesi buğday meselesinin 1934 yılında mecliste tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. Düzenlenen Buğday Koruma Karşılığı Kanunu 29 Mayıs 1934 tarihinde, 2466 sayılı yeni haliyle TBMM’de kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 30 Mayıs 1934, Sayı: 2714). Bu yasa doğrultusunda buğday fiyatlarının dengeli bir şekilde olması ve Ziraat Bankası tarafından yapılan buğday alım,

satım prosedürlerinde oluşabilecek hasarları ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Kolaç, 1999, s.134).

Ancak kabul gören kanunun maddeleri, buğday fiyatlarının belli bir düzeyin altına düşmesini önlemiş buğdayı kıymetlendirmek için de 22.12.1934 tarihli ve 2643 sayılı kanunla değişiklik yapılmıştır (Resmi Gazete, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1934, Sayı:2891). 1937 yılında, Buğday Koruma Karşılığı Kanunu'nun birkaç maddesini değiştiren 2643 sayılı kanunun 5. maddesinin yorumlanması TBMM'de görüşme konusu olmuştur (TBMMZC, D.5, İ.75, C.19, 12.06.1937, s.247). Yapılan görüşmeler sonucunda değişikliğe uğrayan 5. maddeye göre, Türkiye'de kurulacak olan büyük ve modern un fabrikaları ile değirmenlerin açılması, ayrıca hâlihazırdaki fabrika ve değirmenlerde onarım yapılamayacak olanlar ile ilgili düzenlemeler kararlaştırılmıştır⁺⁺.

Meclise verilen kanun tekliflerine bakılırsa konu üzerine yapılan tartışmalar, bunun yanı sıra birbirlerine karşı yöneltilen eleştirilere de sıkça rastlamak mümkündür. Böyle bir duruma Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'le şahit olmaktayız. TBMM'de mevzu bahis olan kanunun 5. maddesinin tefsiri hakkında müzakerenin açılmasına takiben söz alan Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in Manisa milletvekili Refik Şevket İnce'yi eleştirdiği görülmektedir. Zabıt ceridelerine göre Refik Şevket İnce, konuya hâkim olabilmek için meclisten mazbatanın müzakeresinin ertelenmesini istemiştir. Örguevren'in iddiası ise, gündem konusuna meclisin hâkim olduğu ve müzakerenin yapılabileceğidir. Örguevren'in konuşması ise şöyledir:

“Arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi yüksek tarihinde fevkalâde ehemmiyeti haiz bir mesele ilk defa konu oluyor. Bir mebus arkadaşımız diyor ki, burada mevzu bahis olan bir mesele üzerinde kâfi derecede etüd yapmadığını söylemesi ve müzakerenin tehirini talep etmesi makamı riyasete o müzakerenin ertelenmesi mecburiyetini vermez. Ancak bu kürsüde böyle bir şey mevzu bahis olduğu zaman, Büyük Millet Meclisi'nin ilkesi, hak ve hakikati bulmak olduğuna göre Büyük Meclise yakışan şey, bu müzakerenin bugün için bir iki saat ertelenmesinde sakınca olmadığına karar vermektir. Buradan bunun aksi bir karar çıkamaz” (TBMMZC, D.5, İ.75, C.19, 12.06.1937, s.247). Aslına bakılırsa Refik İnce'nin konuşmasına karşı, Örguevren'in tavrı son derecede haklıdır; çünkü TBMM'de gündem önceden belirlenerek, milletvekillerine bildirilmektedir.

Muamele Vergisi Kanunu (Umumi İstihlak Vergisi)

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra hazırlanan 1924 Anayasası'nda zaman zaman bazı değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. Özellikle bu anayasa incelendiğinde, vergi konusunda yapılan değişiklikler ön plandadır. Bunun sebebi Türkiye'nin mali sorunlarıdır. Yaşanan ekonomik kriz karşısında devlet yöneticileri, devlete ek gelir kaynağı bulmaya çalışmışlardır. 1925 yılında Osmanlı Devleti'nin önemli bir gelir kaynağı olan Aşar Vergisi kaldırılmış, bu verginin yarattığı gelir açığını kapatmak amacıyla 21 Mayıs 1927 tarihli ve 1039 sayılı Muamele Vergisi Kanunu alternatif bir seçenek olarak yürürlüğe girmiştir (Dikmen, 2012, s.98,104). Bir dönem sonra bu vergi, ekonomik hayata menfi tesiri olduğu gerekçesiyle düzenlenmiştir (Saraçoğlu, 2009, s.135). Devletin çektiği hasılat problemini ortadan kaldırabilmek için 1934 yılında 2430 sayılı kanun değişikliği ile kapsamlı hale getirilse de, ilgili kanun zaman zaman mecliste tekrar gündeme

gelmiştir. 1937 yılında, 2430 sayılı Muamele Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinin (G, K ve O) fıkraları değiştirilmiştir. Bu fıkraların değiştirilmesi hususunda Ahmet Süreyya Bey de K fıkrasına istinaden görüşünü ifade etmiştir. K fıkrasına göre, "Beş beygir motor gücüyle çalışan un değirmenleri vergiden muaftır. On beygir motor gücüyle çalışan değirmenler ise, modern fabrikalar gibi Muamele Vergisi'ne tâbidir (Resmi Gazete, 10 Temmuz 1937, Sayı:3653).

Fıkranın içeriği doğrultusunda mecliste gündeme gelen sorunlardan ilki, modern fabrikalar, beş beygir gücündeki un değirmenlerinden "Bunlar bize göz açtırmıyorlar" diye hükümete şikâyet etmişlerdir. Diğer bir sorun ise, on beygir gücündeki un değirmenlerinin şikâyetini teşkil etmektedir. Bahsi geçen un değirmenleri "Muamele Vergisi bize ağır gelmekte, büyük fabrikalar kadar bizim randımanımız yoktur" ifadesini kullanmışlardır. Süreyya Bey, söz konusu fabrikalar ile motor gücüyle çalışan değirmenler arasında bir karşılaştırma yaparak mecliste durum değerlendirmesi yapmış ve fabrikalar ile on beygir gücündeki un değirmenlerinin şikâyetinin yerinde olmadığını vurgulamıştır. (TBMMZC, D.5, İ.75, C.19,12.06.1937, s.254-255). Çünkü beş beygir gücündeki un değirmenleri, teknik donanımları bulunmayan ve sadece halkın un ihtiyacını temin eden basit yapılardır ve fazla kazanç sağlamayan bu un değirmenlerinin Türkiye'deki toplam adedi 25'tir. Bu halleriyle modern un fabrikalarının ne üretim kapasitesi ne de kazanç itibari ile rakibi durumunda değillerdir. Hükümet tarafından Muamele Vergisi Kanunu'ndan muaf tutulmaları Ahmet Süreyya Bey tarafından olumlu yorumlanmıştır. Sonuç olarak, Süreyya Bey'in bu konudaki tavrı mecliste karşılıksız kalmış hem modern fabrikalar hem de on beygir gücündeki değirmenler, yapılan müzakerelerle Muamele Vergisi'nden muaf tutulmuştur (Resmi Gazete, 10 Temmuz 1937, Sayı:3653).

Tarım Kredi Kooperatifleri Hakkında Kanun

Tarım Kredi Kooperatifleri hem çiftçiyi hem de tarım işleri ile uğraşan kimseleri korumak amacıyla kurulmuştur (https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu_gecmisimiz/)#. Türkiye tarihinde Tarım Kredi Kooperatifçiliği 1863-1967 yılları arasında Mithat Paşa tarafından kurulan ve geliştirilen Memleket Sandıkları ile hayata geçmiştir. Memleket Sandıkları 1888'de kaldırılarak yerine Ziraat Bankası kurulmuştur (Mülâyim, 1998, s.45-46). Osmanlı Devleti zamanında Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla çiftçilerimize kredi verilmiş ve çoğunluğu tarımsal ağırlıklı olan birçok kooperatif girişimi sağlanmıştır.

Kooperatifleşme süreci, Yeni Türkiye Devleti'nin kurulmasıyla da devam etmiş, planlı bir kalkınma çalışması ile devletçilik adı altında iktisadi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Önce 1923 senesinde "İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi" çıkarılmış ve bu nizamname çerçevesinde pek çok tarımsal nitelikli kooperatif kurulmuştur (Memiş, 1979, s.32; Güney, 2009, s.21). Ardından 1929 yılında, 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun, çiftçilere uygun kredi sağlamaya ilişkindir (Kaştan, 2020, s.181). Ancak bu kanun ve uygulanmasında bazı aksilikler görülmüş ve de bunların önüne geçmek amacıyla, 1935 yılında ise, 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" çıkarılmıştır (Tecer, 2006, s.76). Öncesinde, 2836 sayılı bu kanun layihası üzerine TBMM'de görüşmeler yapılmıştır. Kanunun maddelerinin düzenlenmesi gereği ise, mecliste tartışma sebebi olmuştur. Zabıt cerideleri incelendiğinde, kanun hakkında pek çok milletvekili söz almış ve talimatnamenin uygunluğuna vurgu yapmışlardır.

Konu ile ilgili tartışmalarda Ahmet Süreyya Örguevren görüşlerini bildiren milletvekillerindendir. (TBMMZC, D.5, İ.41, C.19, 7.10.1935, s.31). Balıkesir gibi yüzyıllarca tarım ve hayvancılık üretimi ile Türk milletine büyük katkı sağlamış bir şehrin milletvekili olan Örguevren, konuya tabiatıyla en hâkim milletvekillerinden biri olmuştur. Örguevren'in hukuki bilgisi ve hitabet kabiliyeti sayesinde bu kanunun hazırlanmasında etkilidir.

1972 yılında, 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatif Kanunu yine mecliste gündeme gelmiş, eksikleri sebebiyle bu kanun lağvedilmiştir. Yeni düzenleme ve ekler ile 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikler Kanunu çıkartılmıştır (Mülâyim, 1998, s.47).

Muhacir ve Yardıma İhtiyacı Olan Çiftçilerin Desteklenmesi Hakkında Kanun

1934 yılında Türkiye'de iklime bağlı ekonomik dengelerin bozulması ve ülkeye yapılan göçler, hükümet tarafından birtakım tedbirlerin alınması ihtiyacını doğurmuştur. Balkan ülkelerinden önemli bir Türk nüfusu Türkiye'ye göç etmiş (Sağır ve Aktaş, 2019, s.145; Duman, 2008, s.29-39)^{ss}, aynı yıl yaşanan kuraklığa ilişkin, buğday üretiminde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu süreçte göç eden muhacirlerin ve kuraklıktan etkilenen çiftçilerin yemeklik ve tohumluk ihtiyaçları sorunu ortaya çıkmıştır. Sorunu giderebilmek adına 1924 yılında 2661 sayılı "Muhacir ve Yardıma İhtiyacı Olan Çiftçilere Ödünç Tohumluk ve Yemeklik Dağıtılması Hakkında Kanun" TBMM'de kabul edilmiştir (Kolaç, 1999, s.147).

Kabul edilen kanunla muhacirlere ve muhtaç çiftçilere önce bir milyon liraya kadar tohumluk ve yemlik dağıtılması kararlaştırılmıştır. Ancak Türk muhacir göçünün devam etmesi ve kuraklıktan etkilenen ailelerinin fazla olması sebebiyle çıkarılan bu kanunda değişiklik yapılarak yardım miktarı arttırılmıştır. 1935 yılında yenilenen 2863 sayılı kanunla ilave olarak yardım miktarı 2.250.000 liraya çıkarılmıştır. 1936 yılında hükümet 3035 sayılı yeni bir kanun çıkarmış ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz bin ton daha yemeklik buğday verilmesi yönünde karar almıştır (Kolaç, 1999, s.147-148).

1937 yılına gelindiğinde, aynı kanun tekrardan mecliste gündeme gelmiştir. Ve ilk madde okunmuştur: "*Ziraat Bankası göçmenlere, mültecilere tabi felaketlerden ve hastalıklardan etkilenen çiftçilere ödünç tohumluk ve yemeklik buğday dağıtılması için 3.750.000 lira kredi vermiştir. Bu krediyle dağıtılacak buğdaylar 2056 sayılı kanuna göre esas alınmıştır. Devlet adına satın aldığı buğdaylar malın satış değeri üzerinden temin edilmiştir. Fakat Ziraat Bankası, depolarından dağıtım yerlerine gönderilecek olan buğdayların maliyetleri dağıtıldıkları yerlerden daha yüksek fiyatta ise, buğdaylar uygun olan yerden temin edilip dağıtılacaktır*" (TBMMZC, D.5, İ.74, C.19, 11.06.1937, s.191). Maddeye göre illaki buğdaylar Ziraat Bankası depolarından alınıp dağıtılmayacaktır. Bu maddenin okunmasının ardından Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren'in söz alarak maddeye müdahale ettiği görülmektedir. Ahmet Süreyya Bey Ziraat Bankası'nın getirdiği buğdaylar ihtiyaç yerlerine götürüldükten sonra, buğdayın fiyatı düşerse ne olacak diye, hükümetin politikasını sorgulamıştır (TBMMZC, D.5, İ.74, C.19, 1937, s.191).

Sonuç

Bilindiği üzere, tarihler 23 Nisan 1920'yi gösterdiğinde Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılmış, farklı görüşlere sahip pek çok milletvekili, ülkenin bağımsızlığı hususunda ortak bir

paydada buluşmuş ve meclisteki yerini almıştır. 11 Ağustos 1923'te ise ikinci meclisin açılışı ile Türk inkılâpları kademe kademe gerçekleştirilmiş, Yeni Türkiye Devleti'nin yapısı şekillendirilmiştir. Bu süreçte Anadolu'nun her yerinden gelen ve özveride bulunan milletvekilleri arasında Balıkesirli milletvekilleri de büyük sorumluluklar almıştır. Balıkesirli milletvekillerinden hukukçu kimliğiyle ön plana çıkmış olan Ahmet Süreyya Örguevren fedakâr kişiliği ile devletin yapılanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Örguevren, cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar TBMM'de önemli görevler üstlenmiş, meclis içerisinde yapmış olduğu konuşmalarla derin izler bırakmıştır. Örguevren hukuk bilgisinin derinliği ile bu dönemlerde çıkarılan yasalara nüfuz etmiştir.

Sonuç olarak, Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Örguevren TBMM'nin V. döneminde zor şartlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik ve sosyal konulu kanunların çıkarılmasında en etkili milletvekillerinden biri olmuştur. Bu dönemde kanun ve takrir (önerge) teklifi olmamasına rağmen, mecliste gündeme gelen konularla ilgili sorunları dile getirmiş ve coşkulu konuşmalar yaparak dikkat çekmiştir. Görüşlerini açık bir şekilde beyan eden Süreyya Bey'in uzun soluklu bir milletvekilliği süreci bulunmaktadır. Kendisinin V. dönem milletvekilliğinde diğer dönemlere kıyasla, daha az konuşması mevcuttur. Ancak güçlü hitabeti sayesinde meclisteki her konuşması kitleler üzerinde etkili olmuştur. Her dönemde olduğu gibi Ahmet Süreyya Örguevren, V. dönemde de Balıkesir vekili olarak üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Atatürk'ün cenaze merasimi. Akşam, 13 Kasım 1938, No:7213, s.1.
- Atatürk'ün cenaze merasimi. Cumhuriyet, 13 Kasım 1938, No:5211, s.1,4.
- Boğazlar Mukavelesi bu gece törenle imzalanıyor. Cumhuriyet, 20 Temmuz 1936, No:246, s.1,4.
- Boğazlar rejimi hakkındaki yeni mukavelename bu gece saat 22'de Montrö'de imzalanıyor. Ulus, 20 Temmuz 1936, No:5380, s.1.
- Boran, T. (2011). Atatürk'ün cenaze töreni: yas ve metanet. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 47, 487-520. DOI:10.1501/Tite_0000000334
- Buğday mubayaatına başlanıyor. Son Posta, 6 Ağustos 1931, No:369, s.1.
- Cenaze merasimi. Kurun, 13 Kasım 1938, Sayı:4035, s.1.
- Çakmak, Z. (2007). Atatürk'ün çiftlik ve arazilerini devlet hazinesine bağışlaması. *Atatürk Dergisi*, 5(3), 165-196.
- Çufalı, M. (2012). *Türk parlamento tarihi VIII. dönem (1946-1950)* (Cilt:III). Ankara:TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları
- Dalay, F. (1988). Atatürk, Ankara Orman Çiftliği'ni nasıl ve niçin kurdu? *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV (11), 503-509.
- Dikmen, M.O. (2012). Türkiye'de Muamele Vergisi'nin inkişafı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 5 (1-4), 96-126.
- Doğaner, Y. (2005). Millet liderini uğurluyor. *Atatürk Dergisi*, 4(4), 45-64.

- Duman, Ö. (2008). Atatürk döneminde Romanya'dan Türk göçleri (1923-1938). *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(45), 23-44.
- Güneş, İ. (2001). *Türk parlamento tarihi TBMM-V. dönem 1935-1939*(Cilt:1-2). 26, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Güney, S. (2009). *Türkiye'de yapı kooperatiflerinin muhasebe ve finansman sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerileri*. (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- İş başındakiler köylüyü haklı fakat tacirleri haksız buluyor. Köylü buğdayını niçin satmıyor. Son Posta, 8 Eylül 1931, No:403.
- Kaştan, Y. (2020). Atatürk dönemi tarım alanında devletçilik uygulamaları ve Antalya. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (14), 175-194.DOI:10.2086/ijoses.822934
- Kılıç, E.,&Seylan, S.G. (2020). *Atatürk Orman Çiftliği (A.O.Ç.)*. Ankara: T.M.M.O.B.
- Kinross, L. (2007). *Atatürk bir milletin yeniden doğuşu*. (Çev. Necdet Sander) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Kolaç, B. (1999). *Cumhuriyet dönemi hububat politikaları (1923-1950)*. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul).Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Meclis dün İsmet İnönü'nü ittifakla cumhurreisi seçti. Akşam,12 Kasım 1938, No:7212, s.1.
- Memiş, İ.,&Fırat, A. (1979). *Kalkınmada Türk kooperatif modeli araştırması*. Ankara:Yetkin Yayınları
- Meray, S.L. (1993). *Lozan Barış Konferansı tutanaklar-belgeler*(Cilt: I-VIII). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Montrö zaferi: mukavele gece imzalandı. Tan, 21 Temmuz 1936, No:411, s.1,7, 10.
- Mülâyim, Z.G. (1998). *Atatürk'ten bugüne kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları
- Örguevren, A. S. (2002). *Şeyh Sait isyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi*. İstanbul:Temel Yayınları
- Örguevren, A. S. (8 Şubat 1935).Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi.
- Özkan, M.,&Çiftçi, S. (2020). V. yasama dönemi(1935-1939) Dünya Savaşı'nın eşliğinde tek parti iktidarının kurumsallaşması: parti- devlet özdeşliği. Y. Tekin (Ed.), *Yüzüncü yılda TBMM oluşumu, çalışma şartları ve işlemleri* (Cilt:I)(s.211-238). Ankara: TBMM Basımevi
- Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Öztürk, K. (1995). *Türk parlamento tarihi TBMM-II. dönem 1923-1927*(Cilt:III). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları
- T.C. Resmi Gazete, 30 Mayıs 1934, Sayı: 2714.
- T.C. Resmi Gazete, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1934, Sayı:2877.
- T.C. Resmi Gazete, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1934, Sayı:2891.
- T.C.Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı:3537.
- T.C. Resmi Gazete, 10 Temmuz 1937, Sayı:3653.

T.C. Resmi Gazete, 15 Kasım 1938, Sayı: 4063.

TÜİK, (2012). *Milletvekili genel seçimleri 1923-2011*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası

Sağır, A.,&Aktaş, Z. (2019). Romanya'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerle Türk toplumu arasındaki ilişkinin sosyolojik çözümlemesi: Türk yazılı basınında 1934-1938 dönemi. *AAM Dergisi*, 35(99), 141-214.DOI:10.33419/aamd.558012

Saraçoğlu, F. (2009). 1930-1939 döneminde vergi politikası. *Maliye Dergisi*, 157, 131-149.

Soyak, H.R. (2004). *Atatürk'ten hatıralar*. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Şavklı, C. (2011). *Atatürk döneminde parlamento faaliyetleri (1920-1938)*. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara).Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, 41. İctima, Cilt:5, 7.10.1935.

TBMMZC, Devre:5, 81. İctima, Cilt:12, 31.07.1936.

TBMMZC, Devre:5, 29. İctima, Cilt:15, 27.01.1937.

TBMMZC, Devre:5, 74. İctima, Cilt:19, 11.06.1937.

TBMMZC, Devre:5, 75. İctima, Cilt:19, 12.06.1937.

TBMMZC, Devre:5, 75. İctima, Cilt:19, 12.07.1937.

TBMMZC, Devre 5, 4. İctima, Cilt:27, 11.11. 1938.

TBMMZC, Devre:5, 4. İctima, Cilt:27, 14.11.1938.

Tecer, M. (2006). Atatürk döneminde (1923-1938) ekonomik örgütlenme. *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (4), 75-116.

Tekeli, İ.,& İlkin, S. (2009). *Uygulamaya geçerken Türkiye'de devletçiliğin oluşumu*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),30.18.1.2/66-51-10, 1936.

BCA, 30.10.0.0/2-12-5, 1937.

BCA, 30.18.1.2/85-100-1, 1938.

Üner, M. (2020). Ahmet Süreyya (Örgeevren) Bey'in II. TBMM döneminde ülke gündemindeki önemli meselelere dair faaliyetleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, TBMM'nin 100. Yıl Özel Sayısı, 2 (112), 171-178.

Yaramış, F. (2012). *Türkiye Büyük Millet Meclisi 1. döneminde (23 Nisan 1920- 1 Kasım 1922) çıkarılan adli, sosyal-kültürel kanunlar ve bu kanunların müzakerelerinde muhalefet*. (Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>

<https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/> 25.10.2021.

Açıklamalar

1. Ahmet Süreyya Örguevren'in hayatı hakkında bkz. Üner, 2020, s. 171-172; Örguevren, 2002, s.XI-XV.
2. Osmanlı Devleti'nde hukuk reformunun bir sonucu olarak, 1337'de (1918-1919) Hâkimi Münferit Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun her bölgede uygulanamasa da, uygulandığı yerlerde hâkimler görevlendirilmiştir. Hâkimi Münferit Kanunu'na uygun olarak bazı yerlerde bir hâkimle bir de yardımcısı da bulunmaktadır. Yardımcıların bulunmasındaki amaç hâkim hastalanır yada başka bir sebepten dolayı görevini yerinde getiremezse, işin geri kalmaması için yardımcısı o vazifeyi yerine getirebilmelidir. (Yaramış, 2012, s.37-38).
3. Konu hakkında gazetelerde yer alan başlıklar şu şekildedir: "*İş Başındakiler Köylüyü Haklı Fakat Tacirleri Haksız Buluyor*", "*Köylü Buğdayını Niçin Satmıyor*", Son Posta, 8 Eylül 1931; "*Buğday Meselesi: İktisat Vekili Alınan Tedbirleri İzah Ediyor*" Son Posta, 6 Ağustos 1931.
4. Değişen kanun maddeleri için bkz. Resmi Gazete, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1934, Sayı:2891, s. 4587. Bu madde hükmünde Bandırma, Amasya ve Denizli'de açılacak ve motorla takviye edilecek değirmenlere izin verilmiştir (BCA, 30.18.1.2/66-51-10, 1936).
5. Tarım Kredi Kooperatifleri hakkında ayrıntılı bilgiye erişebilmek için bkz. <https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/> 25.10.2021.
6. 1930'ların başında Romanya'daki Türklerin yaşam şartları ağırlaşmış ve Romanya'da bulunan pek çok Müslüman Türk malını, mülkünü satmış ve Türkiye'ye taşınmaya başlamıştır. Alınan önlemler sonucunda bu göçler, 1934'den 1938 yılına kadar sürmüştür.(Sağır ve Aktaş, 2019, s.145; Duman, 2008, s.29-39).